

Lars Höglund & Ewa Wahlström

Bibliotek & Läsning. Förändring och kontinuitet.

Paper presenterat vid konferensen

Mötesplats inför framtiden

ARBETSLIV • UTBILDNING • FORSKNING

11-12 oktober 2006 i Borås

BORÅS STAD
Stadsbiblioteket

HÖGSKOLAN I BORÅS
VETENSKAP FÖR PROFESSION

Inledning

Denna artikel redovisar några aktuella resultat från en analys av material från den senaste SOM-undersökningen där ett representativt urval från hela Sverige svarar på frågor om biblioteksvanor, läsning, Internet, övriga mediavanor och opinion mm. Undersökningen baseras på två urval om 3000 personer vardera varav vissa frågor finns i båda formulären. Datasamlingen genomförs årligen via SOM-institutet vid Göteborgs universitet, varför också förändringar över tid kan belysas.

De svenska folkbiblioteken utnyttjas av en stor del av befolkningen, men sedan några år tillbaka är det ännu fler som använder Internet. Många profetior om att detta skulle drabba biblioteksbesöken drastiskt har dock inte infriats. Däremot finns tecken på en långsiktig nedåtgående tendens när det gäller faktorer som bibliotekens utlåning av böcker etc. En långsiktig minskning i utlåningen av böcker för barn och unga kan utgöra ett varningstecken inför framtiden.

Under den senaste 10-årsperioden finner vi både stora förändringar och kontinuitet i allmänhetens läs-, lån- och datorvanor. Skillnaden mellan olika grupper är också mycket påtagliga vare sig vi talar om biblioteksbesök, bokläsning eller användning av Internet. Artikeln hävdar med stöd i aktuella data att detta inte förbättrats under de senaste åren. Det borde vara en viktig uppgift för folkbiblioteken att bidra till förmedlingen av information och kultur och kunna redovisa i vilken mån detta också når svaga grupper och kanske t o m förbättras.

Biblioteken har en rad uppgifter. I denna artikel lyfter vi fram två uppgifter där folkbiblioteken har en viktig roll för det framtida samhället. Barns läsning och förmedling av kultur och information till invandrare.

Att främja barnens läsning anses som en viktig uppgift i folkbiblioteken och utlånen av barnböcker överstiger kraftigt både utlånen av skön- och facklitteratur i de svenska folkbiblioteken. Barnens läsning grundläggs tidigt och vi har därför också undersökt förekomsten av högläsning för barn samt bibliotekens och andra aktörers roll för detta. Artikeln framhåller betydelsen av institutioner som bibliotek, skola och familj när det gäller läsning. Tillsammans kan de göra stor skillnad när det gäller att stärka barnens möjligheter inför framtiden och kommande studier, vilket är en demokratifråga av vikt i kunskaps- och informationssamhället. "

En annan uppgift, där folkbiblioteken har stor betydelse är att främja invandrades integration och omvärldsorientering. Data från de senaste 10 åren visar att både första och andra generationens invandrare använder sig av bibliotekens tjänster i väl så stor utsträckning som övriga invånare. Här har folkbiblioteken verkligen gjort en viktig insats som behöver belysas och undersökas ytterligare.

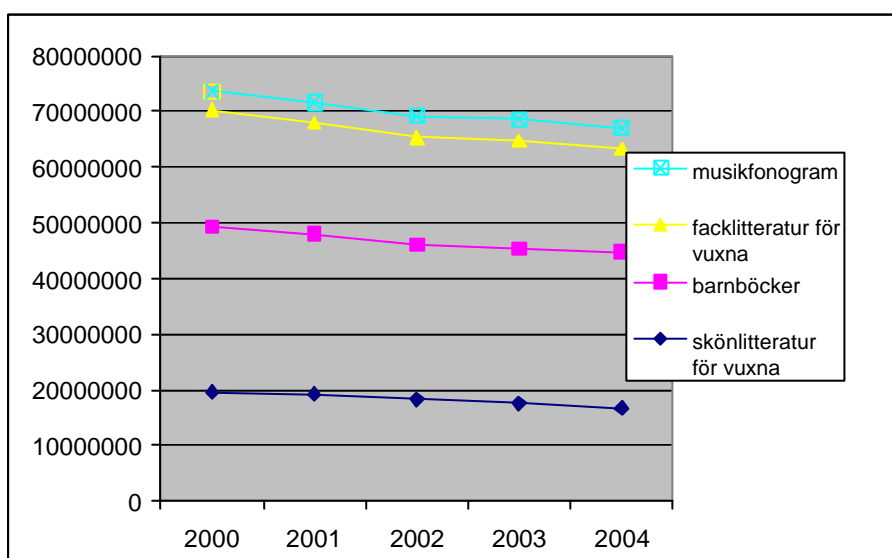
Biblioteksbesök och biblioteksstatistik

Mer än hälften av befolkningen uppger idag att de besöker bibliotek och antalet biblioteksbesök uppgår enligt SCB till ca 45 miljoner år 2003. Detta gör biblioteken till den mest besökta kulturinstitutionen. Under senare år har dock en viss minskning i besök och utlåningstal konstaterats. Det finns dock undantag, framförallt visar utlåningen av ljudböcker en dramatisk ökning procentuellt sett.

Bibliotekens utlåning av ljud- och bildmaterial, särskilt kassettböcker tredubblades mellan 1992 och 2004. Samtidigt utgör dessa medier endast ca 15 procent av den totala utlåningen, som alltså fortfarande domineras av barnböcker, facklitteratur och skönlitteratur för vuxna i nämnd ordning. Av totalt 63.296 utlån år 2004, utgjorde barnböcker 44 procent, facklitteratur 29 procent och skönlitteratur 26 procent (Kulturrådet 2005).

Utlåningstalen för skönlitteratur och barnböcker har sjunkit mellan 1980 och 2004 medan utlåningen av facklitteratur ökat under samma period. Antalet boklån (exklusive andra media) per invånare har minskat från 9,2 år 1980 till 7,0 år 2004. År 1980 lånades i genomsnitt 20,3 barnböcker per barn i åldrarna 0-14 år. År 2004 hade motsvarande tal sjunkit till 18,3 (Kulturrådet 2005). Nivån på boklån till barn ligger ändå mer än dubbelt så högt som det totala antalet lån utslaget på alla invånare, som var 8,3 år 2004 (inklusive AV-media). Det finns också stora regionala skillnader. Exempelvis lånas 12,3 barnböcker per barn i Stockholm och mer än dubbelt så många i Kronoberg, Västerbotten samt Gotland. Under de senaste 5 åren kan man således notera fortsatt minskade utlåningstal för såväl barnlitteratur som fack- och skönlitteratur (Fig. 1).

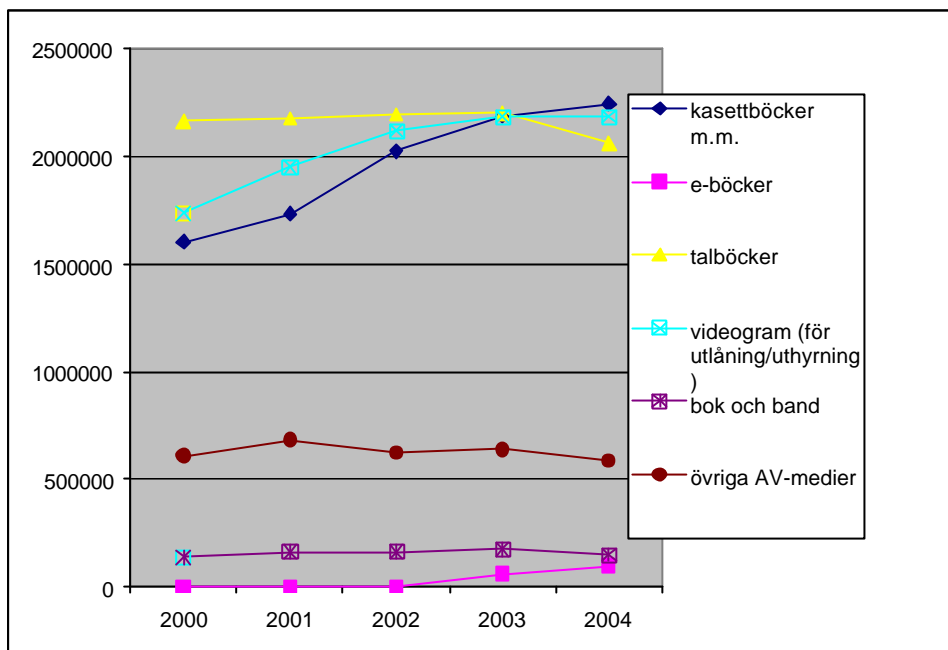
Figur 1 *Antal utlån 2000-2004 i kommunala folkbibliotek: Tryckta media och musik*

Anm.: Diagrammet bygger på data från SCB Statistikdatabasen

När det gäller AV-media har tendensen sedan 1980 varit ökande, men 2004 noterades för första gången en total minskning även här, med undantag för att kassettböcker och video/DVD samt e-böcker, som tillkommit i och ökat även om de senare ännu utgör små volymer (Kulturrådet 2005, se även Figur 2).

Figur 2 Antal utlån 2000-2004 i kommunala folkbibliotek: AV-media och andra media

Anm.: Diagrammet bygger på data från SCB Statistikdatabas. OBS e-böcker noteras endast separat från 2003 och ingick åren innan dess tillsammans med kassettböcker.

I den senaste SOM-undersökningen återfinns ett antal frågor om utnyttjandet av bibliotekens e-resurser och möjligheter att söka i katalogen, reservera böcker etc via Internet. Unga, högutbildade och frekventa biblioteksanvändare har i hög grad utnyttjat denna typ av tjänster. När det gäller lån av e-böcker har dock endast några få procent gjort detta.

Mellan år 2000 och år 2003 minskade det totala antalet biblioteksbesök med ca 6 procent enligt SCB (SCB Statistikdatabas). Frågan är vad som ligger bakom denna utveckling. Ett sätt att belysa detta är att utgå från SOM-undersökningarna, som sedan många år innehåller uppgifter om biblioteksbesök, bokläsning och andra aktiviteter som rör allmänhetens informationsvanor.

Statistiken komplicerad och kräver tolkning

Att bedöma bibliotekens utveckling med hjälp av befintlig statistik är inte lätt. Strategiska data om utvecklingen ger t ex olika bilder beroende på om Svenska Kommunförbundets eller Kulturrådets statistik utnyttjas (På osäker grund, 2005). SOM-undersökningen blir ett komplement som inte bygger på verksamhetsstatistik utan på brukarperspektiv och som dessutom ger mer varierade analysmöjligheter. SOM-undersökningens data är dock inte primärt avsedda för exakta punktskattningar och innehåller också felkällor beroende på bortfall och liknande. Det kan därför finnas anledning att jämföra olika typer av data. I SOM-undersökningen 2005 har vi även använt en kontrollfråga om biblioteksbesök för att få ett bättre underlag. Statistiken kräver också analys och tolkning. Här råder ett underskott på grundliga analyser och tolkningen där forskare och professionellt verksamma skulle kunna hjälpas åt att förbättra situationen. Ett exempel är att man får olika resultat beroende på vilket mått som används. Andelen som över huvud taget använder bibliotek eller läser böcker någon gång per år eller oftare, är ett helt annat mått än de som gör det t ex varje vecka. Om antalet

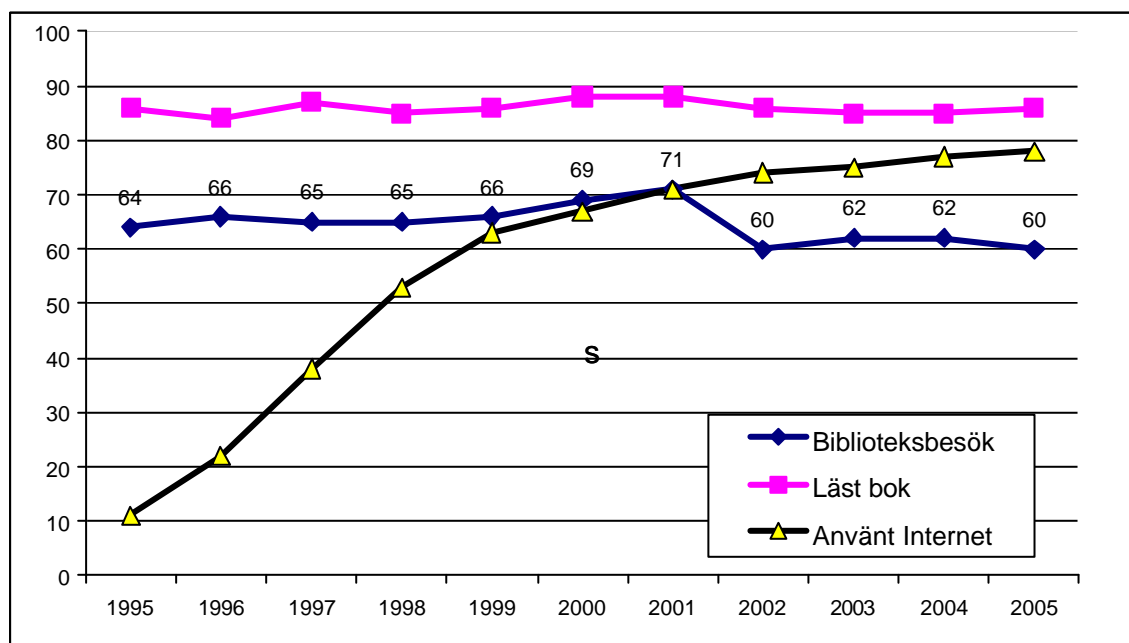
studerande ökar, ökar också det senare väsentligt. Samtidigt kan sällananvändarna ligga still eller minska. Därför behövs nyanserade beskrivningar.

Biblioteksbesök och läsning i olika grupper

En trendmässig mindre nedgång i besök och utlåningstal har konstaterats under de senaste åren, men samtidigt har utlånen av nya media såsom kassettböcker och video/DVD ökat kraftigt. I SOM-undersökningen hösten 2005 finner vi att biblioteksbesök åtminstone någon gång per år ligger på drygt 60 procent och att de som besökt bibliotek under senaste kvartalet eller oftare utgör mellan 36 och 39 procent av de svarande. Skillnaden är liten jämfört med året innan.

Internet når numera en majoritet av befolkningen, men traditionella tryckta media dominerar ändå fortfarande bilden. Oavsett medium är text fundamentalt och läsning och förståelse av text en grundläggande färdighet. Det är därför intressant att se bibliotek, läsvanor och Internet i ett sammanhang. En överblick över förändringarna de senaste 11-åren beträffande biblioteksbesök, bokläsning och Internetanvändning ges i Figur 3.

Figur 3 Biblioteksbesök, läsning av bok och användning Internet 1995-2005

Anm: Procentandel som någon gång per år eller oftare besökt bibliotek, läst bok eller använt Internet.

Under de senaste fyra åren ligger biblioteksbesöken kring 60 procent medan de mellan 1995-2000 låg omkring 65 procent (figur 1). Om man jämför med biblioteksstatistiken tyder dock denna på en successiv minskning under perioden 2000 till 2003.

Medan nedgången i biblioteksbesök var påtaglig för flertalet grupper mellan 2001 och 2002 syns under 2003-2005 inga större ytterligare förändringar. Bokläsningen ligger högt och är stabilare än biblioteksbesöken. För lågutbildade ligger både bokläsning och biblioteksbesök

2005 högre än föregående år. Internetanvändningen fortsätter att öka något lite. Bland jordbrukarfamiljer och äldre ökar Internetanvändningen mer påtagligt 2005.

Utbildning, kön och studieaktivitet förutsäger i hög grad biblioteksbesök och läsning

Det är välkänt att utbildning och kön tillsammans ger stora skillnader i nivån på biblioteksanvändning. Den sammantagna genomsnittliga effekten av dessa två variabler var 2005 36 procentenheter, vilket inte förändrats påtagligt under de senaste 2 åren. Studerande är en kategori som, vid sidan av skolbibliotek och högskolebibliotek, ofta utnyttjar folkbiblioteken. Tillsammans ger kön, utbildning och studieaktivitet en sammanlagd genomsnittlig effekt på biblioteksanvändning om 65 procentenheter. Den sammantagna effekten på bokläsning är något lägre, 47 procent, främst beroende på att studieaktivitet samvarierar mindre med bokläsning än med biblioteksbesök (Tabell 1).

Tabell 1 Biblioteksanvändning och bokläsning efter kön, utbildning och studieaktivitet 2005 (procent)

STUDERANDE	NEJ				JA			
	LÅG		HÖG		LÅG		HÖG	
Utbildning	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna
Procent som besöker bibliotek varje kvartal -eller oftare (2005)	19	33	36	50	45	59	(55)	86
Läst bok varje kvartal eller oftare (2005)	45	75	73	91	68	89	87	91
Antal svarande: biblioteksbesök	456	420	266	336	42	71	33	43 (1667)
Bokläsning	898	816	523	692	96	123	61	88 (3297)

Anm. Ett effektmått som varierar mellan 0 och 1, baserad på genomsnittlig procentskillnad avseende *biblioteksbesök* kan beräknas från tabellen ovan: effekt av kön= 0,18, effekt av utbildning=0,18, effekt av studier=0,27 och sammanlagd effekt 2005=0,63.

Motsvarande effekter för *bokläsning* 2005 är effekt av kön=0,18, effekt av utbildning= 0,16, effekt av studier=0,13 och sammanlagd effekt 0,47.

Studieaktivitet, utbildningsnivå och kön påverkar således biblioteksanvändning mycket starkt, men ger också stor effekt på bokläsning.

Barnens läsning och läsning för barn

Motiven för att studera barns och ungdomars läsning och hur detta kan stimuleras bland annat via biblioteken är flera. Det handlar om grundläggande förmågor av betydelse för deltagande i samhällslivet. Att tala, läsa skriva och räkna utgör grunden för det mesta av det arbete som utförs i skolan såväl som i arbetslivet och är fundamentalt också i vår roll som konsumenter och samhällsmedborgare. ”I ett postindustriellt samhälle är en hög läsnivå inte bara ett krav för ytterligare fördjupade studier, det är oundgängligt i det dagliga livet”, konstateras i en rapport från Skolverket (Taube 1995, s 9).

Under senare decennier har man dock tvingats konstatera att en icke obetydlig andel av ungdomarna lämnar skolan utan tillräckliga kunskaper i läsande och skrivande. Man talar om "the new illiteracy". Kommittén för det svenska språket (SOU 2002:27) konstaterar i sitt betänkande *Mål i mun* att det "generellt sett inte finns belägg för att svenska elever efter avslutad skolgång inte skulle ha tillägnat sig ett gott språk" (s. 308), men noterar samtidigt att Sveriges relativt goda position när det gäller läsförståelse jämfört med andra OECD-länder, sjunkit märkbart från en 1:a plats ett drygt decennium tidigare. Enligt en studie av 35 olika länder ligger Svenska elever i årskurs tre på sjätte plats vad gäller såväl skönlitteratur som sakprosa (PIRLS 2001, Skolverket 2003). Man noterar således en viss tillbakagång för svenska elever under en 10-årsperiod. Även om vi bortser från dessa varningssignaler är läsning och lässtimulans viktigt och tycks få en ökad betydelse i takt med att samhället utvecklas till ett alltmer komplext informations- och kunskapssamhälle.

Att främja barnens läsning anses som en viktig uppgift i folkbiblioteken. En undersökning av bibliotekspersonal visade att uppgiften att stödja barnens väg till läsande var den uppgift som flest (100 procent) ansåg viktig (Höglund, 1997). Som visats ovan dominerar också barnbokslånen i bibliotekens utlåning. Föräldrarnas roll när det gäller att stimulera barnen är dock fundamental. Språkforskare har också pekat på högläsningens betydelse för barnens språkutveckling. Högläsningen bidrar till att utveckla barnens ordförråd och syntax och ordförrådet i skrivna texter är ofta mer omfattande och varierat än det talade språket. Det finns också internationella undersökningar som visar att barnbokstexter vida överträffar andra medier vad gäller komplexitet och ordförråd, t ex innehåller barnböcker 50% mer ovanliga ord än tv-program för vuxna (Stanovich, 2000, s 306).

Högläsningen kan vara en inkörsport till informationssamhället. Högläsning bidrar till en språkförståelse och barnet medvetandegörs om att "det skrivna språket är meningsfullt [...] och att det skrivna språket skiljer sig från det talade språket." (Smith 2000, s158) Att läsa högt för barnen från tidig ålder bidrar således till att barn förstår vad skrift och läsning är och ger insikter om hur olika berättelser byggs upp (Svensson 1998).

Som Vygotskij tidigt visade så bygger vår förmåga till att förstå begrepp på att vi utvecklat en förmåga att abstrahera (Vygotskij, 1999 s 230-233). Det finns även nyare undersökningar som visar att barn som tidigt fått höra skönlitteratur uppläst, senare i livet var bättre på att förstå information (Sheldrick, 1999, s 344-345).

Av detta framgår högläsningens betydelse för barns språkutveckling. Emellertid visar studier att de yngre barnen (3-8 år) på senare år kommit i mindre och mindre kontakt med högläsning. 1984 läste, alternativt lyssnade, 85% av barnen till böcker. År 2000/2001 var det 70% som kom i kontakt med läsning. Även tiden för läsning hade minskat från 32 minuter per dag till 16 minuter per dag (Filipson, 2000/2001, jfr även SOU 1997:141)

Det finns också stora skillnader mellan olika samhällsgrupper när det gäller högläsning för barn liksom barnens egna läsande. I SOM-undersökningen 2005 ställdes frågor om högläsning för barn.

Läsning för barn

Det finns få aktuella uppgifter om hur ofta man läser högt för barn i olika grupper i Sverige. Vi har ovan konstaterat att utlåningen av barnböcker minskat. Generellt samvarierar läsning och biblioteksbesök med utbildningsnivå. Kvinnor använder också oftare biblioteket och läser oftare böcker än män. Återkommer dessa tendenser också när det gäller högläsning för barn? I

tabell 4 återges två resultat som bygger på olika frågor om barn i familjen. Tendensen är densamma i båda fallen.

Fråga: "Har du under de senaste 12 månaderna läst högt för något barn?"

Tabell 2 Läst högt för barn någon gång/månad eller oftare efter utbildning. Procent

Utbildning Kön	Låg		Medellåg		Medelhög		Hög	
	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna	Man	Kvinna
Procent som läst högt.. (1)har egna barn	14	25	27	53	41	39	34	54
Antal svarande	176	182	184	175	99	131	97	135
(2) har ett eller flera barn hemma	22	41	40	52	57	49	53	63
Antal svarande	36	37	108	132	62	82	49	86

Kommentar: Bas (1) är svarande med egna barn N= 1129. Bas (2) är svarande med hemmavarande barn. N=592

Skillnaden mellan män och kvinnor är inte oväntat påtaglig. Kvinnor läser oftare för barnen än vad män gör. Bland lågutbildade är andelen som läser för barnen åtminstone någon gång per månad lägre både bland både män och kvinnor. Bland lågutbildade kvinnor med barn läser 25 procent högt för barn någon gång per månad eller oftare, medan mer än dubbelt så många läser högt för barn bland högutbildade kvinnor (procentserie 1). Det är intressant att notera att i gruppen med medelhög utbildning saknas skillnad mellan könen (eller går i motsatt riktning) för att sedan återkomma i gruppen med högst utbildning. I den nedre delen av tabellen (procentserie 2) återfinns motsvarande data för en mindre grupp svarande med hemmavarande barn, vilket ger likartade resultat. "Jämställdheten" i fråga om läsning för barn återfinns alltså här i gruppen med medelhög utbildning medan kvinnorna ligger väsentligt högre än männen i alla övriga utbildningskategorier. Om man söker identifiera motsvarande grupper med hjälp av yrke eller typ av familj tycks resultatet även då bli likartat. Skillnaderna mellan män och kvinnor är påtagliga i flertalet typer av familjer utom i gruppen högre tjänstemanna-/akademikerhem där mer jämställda förhållanden verkar råda (Tabell 3).

I en fråga om subjektiv klass får de svarande karakterisera det nuvarande hemmet (Tabell 3).

Tabell 3 Läst högt för barn någon gång/månad eller oftare efter subjektiv klass. Procent.

Subjektiv Klass	Arbetare		Jordbrukare		L.Tjänsteman		H. Tjänsteman		Företagare	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Procent	43	58	43	50	42	52	60	59	27	38
Antal svarande	93	152	(7)	(8)	71	67	50	61	26	29

Kommentar: Bas boende med barn i hushållet enl fråga 130 bc. Subjektiv klass är en subjektiv beskrivning av det nuvarande hemmet.

Få faktorer samvarierar så kraftigt med högläsning för barn som om man är medlem i en bokklubb för barn. Även om man kontrollerar för utbildning skiljer det drygt 30 procentenheter som skiljer mellan de familjer som är med i bokklubb för barn och de som inte är detta. I kombination med hög utbildning och biblioteksanvändning blir nivån ytterligare något högre och andelen som läser för sina barn uppgår då till ca 80 procent (Tabell 4).

Tabell 4 Läst högt för barn någon gång/månad eller oftare efter biblioteksbesök, medlemskap i bokklubb för barn och utbildning. Procent.

Utbildning	Låg					Hög		
	Medlem i Bokklubb		Biblioteksbesök			Medlem i Bokklubb		Biblioteksbesök
	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja	Nej	Ja
Läst högt för barn	36	42	71	73	43	58	80	81
n	162	105	28	15	117	108	20	31

Kommentar: Bas är svarande med egna barn. N=586
 Genomsnittlig procentskillnad (effekt) av biblioteksbesök ngn gång/kvartal eller oftare= 0,06, effekt av medlemskap i bokklubb för barn=0,32 och effekt av utbildning= 0,10.
 Total effekt 0,48.

Hur förhåller det sig då med bibliotekens roll för högläsningen? Som framgår av tabell 6 gör biblioteksbesök skillnad, här indikerat med besök någon gång per kvartal eller oftare. I alla grupper även då vi kontrollerar för utbildning och bokklubbsmedlemskap blir andelen högläsare större om man någorlunda regelbundet använder biblioteket. Tillsammans ger dessa tre faktorer upphov till stora skillnader. Om man har låg utbildning, sällan eller aldrig använder bibliotek och inte heller är med i bokklubb uppger ändå drygt en tredjedel av de svarande med barn att de läst högt för barn någon gång i månaden eller oftare. Med högt värde på dessa tre variabler ligger andelen som läser högt kring 80 procent.

Helt naturligt är svarande med barn, i aktuell ålder för högläsning, koncentrerade till åldersgruppen 25-50 år. I den kategorin lånas också mer barnböcker på bibliotek, men mest om man också var högutbildad enligt SOM-undersökningen 2004 (se Höglund-Wahlström 2005, s 172).

Det finns i detta material totalt sett inga större skillnader mellan svenskar och "invandrare" när det gäller läsning för barn. Om man ser närmare på detta tycks emellertid utbildning slå olika för dessa två grupper. Bland lågutbildade invandrare med europeisk eller utomeuropeisk anknytning läser en något större andel ofta för barnen än bland lågutbildade infödda svenskar. Bland högutbildade är däremot mönstret tvärtom så att fler bland dem med svensk uppväxt läser högt för barnen. Det begränsade antalet svarande aktualiserar en uppföljning för närmare studier av kulturella skillnader vad gäller läsning.

Sammanfattningsvis spelar utbildning, subjektiv klass och kön stor roll för i vilken mån man satsar tid och pengar på att stimulera barnens läsning och därmed på deras språkutveckling.

Detta har här belysts genom lån av barnböcker på biblioteket, högläsning för hemmavarande barn och medlemskap i bokklubb för barn. I de flesta grupperna har kvinnorna en mer framträdande roll för detta, men vi noterar samtidigt att en sådan skillnad mellan könen inte är framträdande i medelklassens tjänstemanna hem, där männen minst lika ofta uppger att de läser högt för barnen.

Biblioteken viktiga för mångkultur och integration

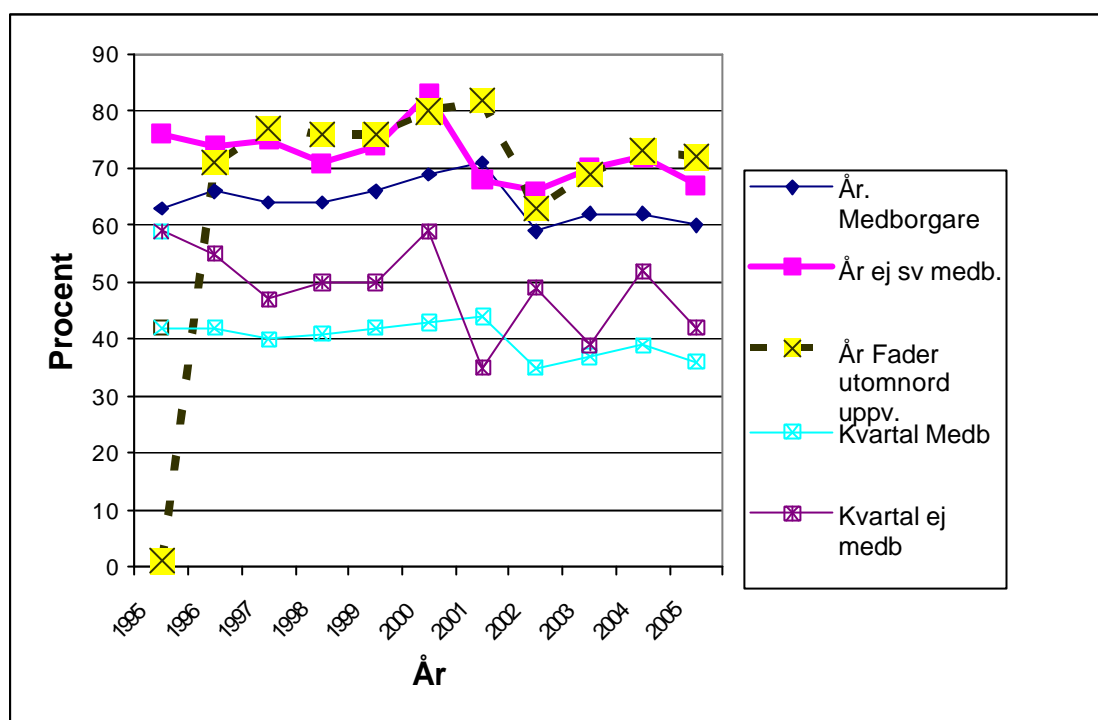
En fråga som många anger som viktig i opinionsundersökningar är att främja integrationen av invandrare. Biblioteken ger en rad möjligheter till information och kulturell stimulans som går utöver vad som är lätt tillgängligt via andra kanaler. En indikation på att detta fungerar, är att invandrare utnyttjar bibliotekens tjänster i väl så hög grad som övriga boende i Sverige. Biblioteken tillhandahåller både viss litteratur och tidningar på flera främmande språk, ofta anpassat till befolkningssammansättningen i närområdet. Data från SOM-undersökningarna under de senaste 10 åren visar att, såväl de som har annat medborgarskap som de vars föräldrar växt upp utom norden, ligger omkring 10 procent högre än svenska medborgare när det gäller andelen biblioteksbesökare (Fig 3).

Figur tre visar en analys där invandrare jämförs med samtliga svenska medborgare via olika mått. De som ej är svenska medborgare ligger genomgående högre vad gäller biblioteksbesök. Detta gäller också för dem med fader som har utomnordisk uppväxt.

Data för biblioteksbesök någon gång per kvartal eller oftare bland ej svenska medborgare uppvisar helt naturligt större slumpavvikelser eftersom dessa är färre men andelen användare ligger klart högre än för samtliga svarande. Detta gäller samtliga årliga mätningar utom en under de senaste 11 åren. Här har uppenbarligen de svenska biblioteken lyckats nå ut väl och torde fylla en mycket viktig funktion.

I figur tre nedan framgår i övrigt också att en tendens till minskad andel biblioteksbesökare efter 2000, vilket gäller samtliga kurvor.

Figur 3 Biblioteksbesök åtminstone någon gång per år respektive kvartal bland svenskar och invandrare 1995-2005

Kommentar: "Invandrare" indikeras dels som de som inte är svenska medborgare, dels som de som uppger att fadern har utomnordisk uppväxt, vilket innefattar även 2:a generationens invandrare. För det senare saknas värde för 1995. Totalt antal svarande respektive år ligger mellan ca 1700 och 3400. Antalet ej svenska medborgare pendlar mellan ca 100 och 250. Svarande som uppger faders uppväxt utom Norden pendlar mellan 23 och 129. (Vissa år ingår frågan om biblioteksbesök i båda SOM-formulären och vissa år i endast det enda varför antalet svarande varierar mellan åren.)

I figur 3 ovan avser de två översta kurvorna andelen som besöker biblioteket någon gång per år eller oftare bland personer med utomnordisk fader respektive personer som ej är svenska medborgare. De två nedre kurvorna avser biblioteksbesök någon gång per kvartal eller oftare för svenska medborgare (nedersta linjen) respektive ej svenska medborgare.

Diskussion och sammanfattning

Medan Internet blivit en nyckelteknologi för mycket som vi kallar globalisering saknas många typer av informationsinnehåll och -tjänster på "nätet". Traditionella media dominerar fortfarande på många områden. Samtidigt har bibliotekens utlåning av ljud- och bildmaterial i ökat kraftigt. Läsning av böcker bland befolkningen i stort ligger relativt högt och verkar något stabilare än biblioteksbesöken. Som framhållits ovan finns stora skillnader lokalt, regionalt och mellan olika sociala grupper. Redan kön, utbildning och studieaktivitet förklarar en anmärkningsvärt stor del av skillnaderna i såväl biblioteksbesök som bokläsning.

Att tidigt främja barnens lust och förmåga till läsning är enligt både språkforskare och bibliotekarier en viktig uppgift. Barnböcker toppar också folkbibliotekens bokutlåning. Språkforskare har pekat på högläsningens betydelse för barnens språkutveckling och därmed även deras förmåga att ta till sig och förstå information, vare sig den är i tryckt eller digital form. I SOM-undersökningen hösten 2005 har vi därför studerat högläsning för barn och funnit stora skillnader mellan män och kvinnor, låg- och högutbildade och olika samhällsgrupper. Det är vanligare att kvinnor läser högt för barnen än att män gör det. Endast

i kategorier som kan beskrivas som högre tjänstemannahem eller gruppen med medelhög utbildning råder mer jämställdhet i detta avseende.

Biblioteken är ett av flera sätt att få tillgång till böcker. En stor del köps direkt på olika sätt. Få faktorer samvarierar så starkt med högläsning för barn som om man är medlem i en bokklubb för barn. Detta ökar andelen som läser högt för barnen med ca 30 procentenheter jämfört med dem som inte är med i bokklubb för barn. Om man dessutom är regelbunden biblioteksbesökare ökar andelen som läser högt för barnen ytterligare. Utbildning, bokklubsmedlemskap och biblioteksanvändning svarade tillsammans för nära hälften av variationen i högläsning för barn. Det intressanta är att institutioner som bibliotek, skola och familj sammantaget kan göra stor skillnad när det gäller att stärka barnens möjligheter inför framtiden och inför kommande studier, vilket är en demokratifråga av vikt i kunskaps- och informationssamhället.

En annan demokratifråga är olika gruppers möjligheter att ta del av kultur- och information. Personer med annat modersmål än svenska och annan kulturbakgrund kan vara särskilt svåra att nå. En analys av biblioteksanvändningen baserad på SOM-undersökningarna de senaste 11 åren visar att biblioteken i mycket hög grad når invandrare. Härigenom torde biblioteken fylla en viktig, men kanske inte så väldokumenterad, samhällsroll när det gäller att främja integration och demokrati.

Referenser

Bibliotekslagen SFS 1996:1596

Filipson, Leni, Abrahamsson, Anna: *Barnbarometern 2000/2001: 3-8 åringars kultur- och medievanor*. Stockholm. Mediamätning i Skandinavien, 2001.

Höglund, Lars (1997): Bibliotekens förändringsprocesser – ett forskningstema. *Svensk Biblioteksforskning*, nr 1-2, s 5-24.

Höglund, Lars, Wahlström, Eva (2005): Varför minskar biblioteksbesöken? I: Weibull, Lennart, Holmberg, Sören: *Lyckan kommer, lyckan går*. SOM-undersökningen 2004, SOM-rapport nr 36, Göteborgs universitet.

Kulturrådet (2005): *Folkbiblioteken 2004*. Kulturen i siffror 2005:2.

Sheldrick-Ross, Catherine (1999): Finding without seeking: what readers say about the role of pleasure-reading as a source of information, i: Wilson, Tom & Allen, David (eds): *Exploring the Contexts of Information Behaviour*. Taylor Graham.

Skolverket 2003: *Barns läskompetens i Sverige och i världen*. PIRLS 2001.

Smith, F (2000): *Läsning*. Stockholm. Liber.

SOU (2002:27): *Mål i mun*.

Svensson, Anna-Karin (1998): *Barnet, språket och miljön*. Lund. Studentlitteratur.

Stanovich, Keith E (2000): *Progress in understanding reading. Scientific foundations and new frontiers*. The Guilford Press. New York.

Statistiska Centralbyrån, SCB, www.scb.se/ statistikdatabasen.

Taube, Karin (1995) *Hur i all världen läser svenska elever? Rapport 78*). Skolverket: Stockholm.

Vygotskij, Lev S (1999): *Tänkande och språk*. Göteborg. Bokförlaget Daidalos.